



9. Sınıf Öğrencilerinin Siber Zorba Davranışlarda Bulunma Durumları (İscehisar Örnekleme)

Mustafa KUTLU¹, Naile KUTLU²

¹MEB, Erkmen TOKİ Nurullah Oymak İlkokulu, Afyonkarahisar, TÜRKİYE

<https://orcid.org/0000-0002-4574-9168>

²MEB, Köprülü Sabiha Toros İlkokulu, Afyonkarahisar, TÜRKİYE

<https://orcid.org/0000-0002-1335-7418>

Email: mustafakutlu@windowslive.com, nailemihoglu@windowslive.com

Türü: Araştırma Makalesi (Alındı: 14.11.2022 - Kabul: 01.12.2022)

Öz

Siber zorbalık dinamik, etkin ve hareketli bir yapıya sahiptir. İçinde bulunduğumuz çağın özellikleri, yeni zorbalık şekillerinin ortaya çıkmasına ve siber zorbalığın etkin bir biçimde gerçekleşmesine neden olmaktadır. Bu araştırmanın amacı, lise öğrenimine yeni başlayan öğrencilerin siber zorba davranışlarda bulunma durumlarını incelemektir. Araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 eğitim ve öğretim yılının ikinci yarısında, Afyonkarahisar ili İscehisar ilçesinde öğrenim görmekte olan 102 (66 kız, 36 erkek), 9.sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak, çalışmanın amacı doğrultusunda Siber Zorbalık Ölçeği (SZÖ) kullanılmıştır. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden biri olan tarama modeli kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde frekans, yüzde, ki-kare, t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, lise öğrencilerinin siber zorbalık davranışlarında bulunma düzeylerinin çok çok düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçekten alınan puanın ortalaması 28,9'dur. Bir diğer deyişle 9.sınıf öğrencileri, siber zorbalık davranışlarında bulunmamaktadır. Cinsiyet değişkeninin siber zorbalık ile ilişkisine ilişkin yapılan analizlerde cinsiyetin siber zorbalık üzerinde bir etkisi olmadığı görülmüştür. Teknolojinin bu kadar yaygın bir şekilde kullanılması birçok kişinin potansiyel siber zorbalık kurbanı olmasına neden olmaktadır. Pandemi ile birlikte uzaktan eğitim sürecinin hayatımıza dahil olması ile birçok öğrenci, eğlence amaçlı, şaka maksatlı veya daha da kötüsü intikam almak için siber zorbalığı kullanır duruma gelmektedir. Bundan dolayı okul rehber öğretmeni, bilgi-iletişim teknolojilerinin doğru ve ölçülü kullanılması ve siber zorbalığın belirti, sebep ve sonuçlarının neler olduğu, siber zorbalıkla başa çıkma ve mücadele etme gibi konularda velilere, ailelere, öğretmenlere ve öğrencilere yönelik önleyici tedbir olarak eğitimler düzenleyebilir.

Anahtar Sözcükler: Siber zorbalık, Ergen, Teknolojinin zararları



Cyberbullying Situations of 9th Grade Students (İscehisar Sample)

Abstract

Cyberbullying has a dynamic, active and active structure. The characteristics of the age we live in cause new forms of bullying to emerge and cyberbullying to take place effectively. The purpose of this research is to examine the cyberbullying behaviors of students who have just started their high school education. The study group of the research consists of 102 (66 female, 36 male), 9th grade students studying in the second semester of the 2019-2020 academic year, in the district of İscehisar, Afyonkarahisar province. As a data collection tool, the Cyber Bullying Scale (CBS) was used in line with the purpose of the study. The survey model, which is one of the quantitative research methods, was used in the research. Frequency, percentage, chi-square, t-test and one-way analysis of variance (ANOVA) were used in the analysis of the obtained data. As a result of the analysis, it was concluded that the level of cyberbullying behaviors of high school students is very, very low. The average of the score obtained from the scale is 28,9. In other words, 9th grade students do not engage in cyberbullying behaviors. In the analysis of the relationship between the gender variable and cyberbullying, it was seen that gender did not have an effect on cyberbullying. The widespread use of technology causes many to become potential victims of cyberbullying. With the introduction of the distance education process into our lives with the pandemic, many students use cyberbullying for entertainment purposes, jokes or worse, revenge. Therefore, the school counselor can organize trainings as a preventive measure for parents, families, teachers and students on the correct and measured use of information and communication technologies, the symptoms, causes and consequences of cyberbullying, coping with and combating cyberbullying.

Keywords: Cyberbullying, Adolescents, Technology harms



Giriş

Web ve iletişim teknolojisinin hızla gelişmesiyle birlikte insanlar arasındaki iletişim ve ilişkiler sanal ortamlara taşınmıştır. Bu, insanların bulunduğu, iletişim kurduğu, içerik paylaştığı, tartışma ortamları oluşturduğu ve ortak çıkarlar etrafında gruplar oluşturduğu, sürekli değişen web teknolojisi ile ortaya çıkan bir durumdur. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de sosyal ağ kullanıcı sayısı hızla artmakta, gerçek ve sanal dünya ayrımı giderek ortadan kalkmaktadır. Bu artışla birlikte internet ve sosyal ağlar bilinmeyen, tespit edilemeyen veya algılanamayan birçok tehdit ve tehlikeyi de beraberinde getirmiştir.

“Siber zorbalık” bir tehlike, utanç verici kabalık, küfürlü konuşma ve nefret dolu çevrimiçi mesajlar, tehditler, taciz ve başkalarına yönelik olumsuz yorumlar, yetkisiz fotoğraf paylaşımı, e-posta, web siteleri, sosyal ağlar ve mesajların kasıtlı olarak yapılmasıdır. Diğer bir deyişle, bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT), kullanılarak gerçekleştirilen paylaşım davranış ve davranışları, siber zorbalık kapsamına giren teknik veya ilişkisel olarak kullanıcılara zarar vermektedir. Son yıllarda teknolojiye değişim ve gelişmeler, bireyin hayatında ve sosyal çevresinde kalıcı değişikliklere neden olmuştur (Gülay, 2008; Başar ve Çetin, 2013).

Bilgi ve iletişim teknolojileri, insanların gün geçtikçe artan bilgiye ulaşma, bilgiyi gizleme ve paylaşma ihtiyacına cevap verme özelliği ile hayatın olmazsa olmaz bir parçası haline gelmiştir (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007). Teknolojideki süratli değişim ve gelişim, insanların iletişim kurma, alışveriş alışkanlıkları, değerleri, ikili ilişkileri, evlenme biçimleri gibi hayat tarzlarını ve davranışlarını etki altında bırakmaya başlamıştır (Yaman ve Peker, 2012; Eroğlu, Aktepe, Akbaba, Işık ve Özkorumak, 2015). BİT’in, eğitimde kullanılmaya başlanması ile bilgiye ulaşmadaki engeller kalkmış, öğrenim etkinliklerine yenilikler getirmiştir. Ancak, BİT araçlarının yarattığı imkânların denetimsiz kullanılması, birtakım olumsuzlukların doğmasına da sebep olmaktadır. Bu olumsuzluklardan en önemlisi siber zorbalıktır (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Li, 2007). Zorbalık, sanal ortamda da, diğer ortamlarda olduğu gibi artış göstermektedir (Şahin, Sarı, Özer ve Er, 2010).

Zorbalığın, siber zorbalığı uygulamalarının en temel nedeni kimliklerini rahatlıkla gizleyebilmeleridir. Bu koruma ve güven duygusu, kişiyi siber zorbalık yapmaya iten nedenlerden biridir (Aktepe, 2013). Bu özelliği ile siber zorbalık, geleneksel zorbalık türlerinden ayrılır (Akbaba ve Eroğlu, 2013). Sanal ortamlardaki kullanıcı davranışları gerçek hayattan farklıdır. Kullanıcılar bu ortamda sanal kimlikler oluşturmakta ve tanınma korkusu olmadan duygu, düşünce ve çeşitli bilgileri kolaylıkla paylaşabilmektedir. Sonuç olarak, söylentiler, tehditler ve uygunsuz içerikler internette çok hızlı bir şekilde yayılmakta ve genç nesli siber manipülasyonun kurbanı haline getirebilmektedir. BİT’in, bireylere gerçek olmayan hesaplar oluşturarak kendilerini olduğundan farklı gösterme imkânı vermesi, bu tür teknolojileri, zorbalık için cazip hale getirmektedir (Aktepe, 2013).

Zorbalık, yabancılarla tanışma, dolandırılma veya kötüye kullanılma ve yanlışlıkla veri paylaşımı, kullanıcıların internette karşılaştığı en yaygın sorunlardır. Son dönemde pandeminin de etkisiyle BİT araçlarının olağandan fazla kullanımı, siber zorbalıkta artış yaşanmasına neden olabilmektedir. Siber zorbalık hakkında yapılan araştırmalar ve çalışmalar ele alındığında siber zorbalığın okullarda yaygın ve sık görülen bir sorun olduğu ifade edilebilir. Bu nedenle Türkiye’de özellikle liselerdeki öğrenci, öğretmen, idareci ve velilere yönelik siber zorbalık problemi ve bununla baş etme yöntemleri hakkında bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleri gerçekleştirilmelidir. Bu bilgilendirme ve bilinçlendirme



faaliyetlerinden önce, öğrencilerin hali hazırda siber zorbalık farkındalıklarının belirlenmesi gerekmektedir (Keser ve Kavuk, 2015). Bu çalışmada da 9. sınıf öğrencilerinin siber zorba davranışlarda bulunma durumları incelenmiştir.

Yöntem

Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden biri olan tarama modeli kullanılmıştır. Hem genel tarama modeli hem de cinsiyet değişkenine ilişkin ilişkisel tarama modeli ile siber zorbalık davranışlarının cinsiyete göre değişip değişmediği incelenmiştir. Genel tarama modeli, evren hakkında genel bir yargıya varmak için evren genelinde veya bir grup, bir örneklem veya ondan alınan bir örnek üzerinde çalışılan bir tarama modelidir (Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.A., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F., 2018; Kıncal, 2014). İlişkisel tarama modelinde ise aranacak değişkenler, ilişkisel analize imkan verecek şekilde ayrı ayrı gösterilir (Karasar, 2015). Bu çalışmada siber zorbalık davranışları, cinsiyet değişkeni ele alınarak incelenmiştir.

Evren Örneklem

Araştırmanın evrenini Afyonkarahisar İncehisar'daki tüm lise öğrencileri; örneklemini ise Afyonkarahisar İncehisar'da öğrenim görmekte olan 102 (66 kız, 36 erkek), 9.sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Örneklem, küme örneklem yöntemiyle belirlenmiştir. Büyük bir evrenin birimleri arasında rastgele seçim yapmak gibi basit bir yöntem yerine, bu birimlerden oluşan gruplar arasında rastgele seçim yaparak örnekleme yapmak daha verimli olabilir. Bu durumdaki örnekleme, küme örnekleme yöntemini uygulamak faydalı olur (Özdamar, 2001). Örneklemede yer alan öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre dağılımına aşağıda yer verilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Örneklemede Yer Alan Öğrencilerin Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımları

Cinsiyet	f	%
Kız	66	64,7
Erkek	36	35,3
	102	100

Veri Toplama Araçları

Siber Zorbalık Ölçeği (Cyber-Bullying Scale-CBS): Veri toplama aracı olarak, çalışmanın amacı doğrultusunda Arıca, Kınay ve Tanrikulu (2011) tarafından hazırlanan Siber Zorbalık Ölçeği (Cyber-Bullying Scale-CBS) kullanılmıştır. Ölçek 24 maddeden oluşmaktadır ve dörtlü bir ölçekte (Hiçbir Zaman, Bazen, Sıklıkla, Her Zaman) yanıt vermektedir. "Asla" bir noktaya, "Her zaman" dört noktaya karşılık gelir. Dolayısıyla ölçekten alınabilecek en düşük puan 2, en yüksek puan 96'dır. Puanın yüksek olması yüksek düzeyde siber zorbalığa işaret etmektedir.

Verilerin Analizi

Araştırmanın analizleri öncesinde normallik testi uygulanmıştır. Siber Zorbalık Ölçeği dağılımının normal olmadığı görülmüştür (sig. 0.000 $p < 0.05$). Veri analizinde, öğrenci yanıtlarını puanlama ölçeğinin maddeleri; "Hiçbir zaman" 1 puan, "Bazen" 2, "Sıklıkla" 3 ve "Her Zaman" 4'tür. Elde edilen verilerin istatistiksel analizinde kullanılan frekans ve yüzde. Öğrencilerin siber zorbalık davranışlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık yaratıp yaratmadığını belirlemek için Mann-Whitney U testi kullanılmıştır (Can, 2018).



Bulgular

Bu bölümde öğrencilerin Siber Zorba Davranışlarda Bulunma Durumları ve bunun, cinsiyet değişkenine göre durumları analiz edilmiş ve sonuçlar tablolar halinde açıklanmıştır. Öğrencilerin siber zorba davranışlarda bulunma durumlarının dağılımı aşağıda sunulmuştur (Tablo 2).

Tablo 2. Öğrencilerin Siber Zorba Davranışlarda Bulunma Durumlarına Yönelik Dağılım

Md. No	Maddeler		1	2	3	4	X	Görüş Düzeyi
1	‘İnternette başkasının adını kullanarak e-mail hesabı (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) açarım.’	f	80	17	1	4	1,30	Hiçbir Zaman
		%	78,4	16,7	1	3,9		
2	‘Facebook, Twitter gibi sitelerde başkalarının adını gizlice kullanarak hesap açarım.’	f	93	5	1	3	1,15	Hiçbir Zaman
		%	91,2	4,9	1	2,9		
3	‘İnternette arkadaşlarımın ya da başka kişilerin kişisel bilgilerini kullanırım.’	f	89	8	2	3	1,20	Hiçbir Zaman
		%	87,3	7,8	2	2,9		
4	‘İnternette başka kişilere virüslü mesaj (e-mail) gönderirim.’	f	98	2	0	2	1,07	Hiçbir Zaman
		%	96,1	2	0	2		
5	‘Arkadaşlarımın şifrelerini onların haberi olmadan internette kullanırım.’	f	95	4	1	2	1,11	Hiçbir Zaman
		%	93,1	3,9	1	2		
6	‘İnternette arkadaşlarımın şifrelerini kullanarak gizlice e-mail (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) adreslerine girmeye çalışırım.’	f	91	8	0	3	1,16	Hiçbir Zaman
		%	89,2	7,8	0	2,9		
7	‘İnternette arkadaşlarımın şifrelerini kullanarak gizlice onların oyunlarına girmeye çalışırım.’	f	92	6	1	3	1,16	Hiçbir Zaman
		%	90,2	5,9	1	2,9		
8	‘İnternette başka kişilere onları tehdit eden mesajlar gönderirim.’	f	97	3	0	2	1,08	Hiçbir Zaman
		%	95,1	2,9	0	2		
9	‘İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarıma onların hoşlanmayacağı mesajlar gönderirim.’	f	89	9	0	4	1,20	Hiçbir Zaman
		%	87,3	8,8	0	3,9		
10	‘İnternette başka kişilerin ya da arkadaşlarımın fotoğraflarını izinlerini almadan farklı sitelerde yayınlıyorum.’	f	97	1	1	3	1,11	Hiçbir Zaman
		%	95,1	1	1	2,9		
11	‘İnternette başka kişilerin ya da arkadaşlarımın fotoğraflarını onların iznini almadan mesaj (e-mail) ile diğer kişilere gönderirim.’	f	96	2	1	3	1,12	Hiçbir Zaman
		%	94,1	2	1	2,9		
12	‘İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla ilgili onların hoşlanmayacağı haberler yayınlıyorum.’	f	95	3	1	3	1,13	Hiçbir Zaman
		%	93,2	2,9	1	2,9		



13	‘İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla ilgili gerçek olmayan söylentiler yayarım.’	f	96	2	1	3	1,12	Hiçbir Zaman
		%	94,1	2	1	2,9		
14	‘İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarıma hakaret eden mesajlar gönderirim.’	f	81	13	0	8	1,36	Hiçbir Zaman
		%	79,4	12,7	0	7,8		
15	‘İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla alay ederim.’	f	80	13	4	5	1,35	Hiçbir Zaman
		%	78,4	12,7	3,9	4,9		
16	‘İnternette arkadaşlarıma ya da başkalarına hoşlanmayacakları kötü isim ya da lakap takarım.’	f	84	9	3	6	1,32	Hiçbir Zaman
		%	82,4	8,8	2,9	5,9		
17	‘Bir insanın yüzüne asla söyleyemeyeceğim şeyleri internette ya da cep telefonunda rahatlıkla söylerim.’	f	76	14	4	8	1,45	Hiçbir Zaman
		%	74,5	13,7	3,9	7,8		
18	‘Cep telefonundan başka kişilere onları tehdit eden mesajlar gönderirim.’	f	96	2	2	2	1,11	Hiçbir Zaman
		%	94	2	2	2		
19	‘Cep telefonundan başka kişilerin fotoğraflarını onların iznini almadan diğer kişilere gönderirim.’	f	87	11	1	3	1,27	Hiçbir Zaman
		%	85,3	10,8	1	2,9		
20	‘Cep telefonundan başka kişilere onların hoşlanmayacağı mesajlar gönderirim.’	f	94	5	0	3	1,13	Hiçbir Zaman
		%	92,2	4,9	0	2,9		
21	‘Cep telefonunu kullanarak başka kişilerle ilgili gerçek olmayan söylentiler yayarım.’	f	95	4	0	3	1,12	Hiçbir Zaman
		%	93,2	3,9	0	2,9		
22	‘Cep telefonundan başka kişilere hakaret eden mesajlar gönderirim.’	f	90	8	2	2	1,17	Hiçbir Zaman
		%	88,2	7,8	2	2		
23	‘Cep telefonunu kullanarak başka kişilerle alay ederim.’	f	89	5	2	6	1,26	Hiçbir Zaman
		%	87,2	4,9	2	5,9		
24	‘Telefonla başkalarını arayarak onları rahatsız ederim.’	f	77	13	4	8	1,44	Hiçbir Zaman
		%	75,6	12,7	3,9	7,8		

Öğrencilerin Siber Zorbalık Ölçeğinde (Cyber-Bullying Scale-CBS) yer alan maddelere katılmadıkları görülmektedir. Ölçekte en az ortalamayı 1,07 ortalama ile ‘İnternette başka kişilere virüslü mesaj (e-mail) gönderirim’ maddesi; en çok ortalamayı ise 1,45 ortalama ile ‘Bir insanın yüzüne asla söyleyemeyeceğim şeyleri internette ya da cep telefonunda rahatlıkla söylerim’ maddesi almıştır. Yapılan analiz sonucunda, lise öğrencilerinin siber zorbalık davranışlarında bulunma düzeylerinin çok çok düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçekten alınan puanın ortalaması 28,9’dur. Bir diğer deyişle 9.sınıf öğrencileri, siber zorbalık davranışlarında bulunmamaktadır. Öğrencilerin cinsiyetlerine göre siber zorba davranışlarda bulunma durumları eğilimine ait mann-whitney u testi sonuçları aşağıdaki tabloda sunulmuştur (Tablo 3).



Tablo 3. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Siber Zorba Davranışlarda Bulunma Eğilimine ilişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Mean Rank	Mann-Whitney	Wilcoxon W	Z	p.
Kız	66	51,36	1178,500	3389,500	-0,072	0,943*
Erkek	36	51,76				

*p>0,05

Öğrencilerin siber zorba davranışlarda bulunma eğilimlerinde cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($p>0.05$). Kız öğrencilerin siber zorba davranışlarda bulunma eğilimleri (51,36) ile erkek öğrencilerin siber zorba davranışlarda bulunma eğilimleri (51,76) arasında herhangi bir cinsiyet lehine anlamlı bir fark yoktur (Tablo 3).

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada 9. sınıf öğrencilerinin siber zorba davranışlarda bulunma eğilimleri cinsiyet değişkeni açısından incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda, lise öğrencilerinin siber zorbalık davranışlarında bulunma düzeylerinin çok çok düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçekten alınan puanın ortalaması 28,9'dur. Bir diğer deyişle 9.sınıf öğrencileri, siber zorbalık davranışlarında bulunmamaktadır. Cinsiyet değişkeni ile siber zorbalık arasındaki ilişki incelendiğinde, cinsiyetin siber zorbalık üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı bulunmuştur. Özdemir ve Akar (2011), cinsiyetin siber zorbalık ve siber zorba olma rolü üzerindeki etkisine bakmışlardır. Araştırma sonuçları, siber zorbalık mağduru olmakla cinsiyet arasında bir ilişki bulunmadığını işaret etmekle birlikte, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre nispeten daha fazla siber zorbalığa maruz kaldıklarını göstermektedir. Siber zorbalığa maruz kalmada cinsiyetin olumlu bir rol oynamadığını belirten başka bir çalışmada, yaş azaldıkça siber zorbalığa maruz kalmanın arttığı belirtilmiştir (Dinç, 2020). Yazar (2019) tarafından yapılan çalışmada cinsiyet ile siber zorbalık arasındaki farkın anlamlı olduğu ve bu farkın erkekler lehine olduğu belirlenmiştir. Başka bir deyişle, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre çevrimiçi ortamda daha fazla zorbalık yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır. Pekşen Süslü (2016)'nın araştırmasından elde edilen sonuçlara göre erkek öğrencilerin siber zorbalık puanlarının kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu ve siber zorbalık puanlarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında 9. sınıfın zorbalığa en az maruz kalan ve zorbalık davranışının en az olduğu sınıf olması, öğrencilerin sosyal ortamlarında ve öğrencilerin arkadaşlıklarında yeniliğin bir sonucu olarak yorumlanabilir (Semerci, 2017). Teknolojinin yaygınlığı, birçok insanın siber zorbalık riski altında olduğunu göstermektedir. Özellikle okullarda öğrenciler bu araçları eğlence, şaka veya intikam için kullanabilir. Bu nedenle ailelere, öğretmenlere ve öğrencilere okul danışmanlığı, bilgi ve iletişim teknolojilerinin doğru kullanımı, siber zorbalığın belirtileri ve sonuçları, siber zorbalık yönetimi gibi konularda önlem olarak eğitimler düzenlemek mümkündür. Çalışmanın diğer sınıf kademelerinde de yürütülmesi lise öğrencilerinin siber zorbalık algılarına yönelik araştırmayı daha geniş bir perspektifte görmemizi sağlayacaktır.

*13. Uluslararası Eğitim Yönetimi Formunda (EYFOR-XIII) (10-15 Mayıs 2022, Çeşme) sözel bildiri olarak sunulmuştur.



KAYNAKLAR

Akbaba, S. ve Eroğlu, Y. (2013). İlköğretim öğrencilerinde siber zorbalık ve mağduriyetin yordayıcıları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1), 105-122. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uefad/issue/16697/173572>.

Aktepe, E. (2013). Ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyet. *In Yeni Symposium* (51,1).

Başar, M. ve Çetin Ö. (2013). İlk ve orta öğretim öğrencilerinin zorba davranışlara başvurma düzeyleri ve bu davranışları öğrenme ortamları üzerine bir araştırma. *New World Sciences Academy-Education Sciences*. 8(4), 471-488. DOI:10.12739/NWSA.2013.8.4.1c0600.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.A., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (24. Baskı), Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Can, A. (2018). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. Ankara: Pegem Akademi.

Dinç, E. S. (2020). Sosyal medya ortamlarında siber zorbalık: lise öğrencilerinin siber zorbalık deneyimlerinin incelenmesi. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 4(1), 24-39.

Erdur-Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: siber zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, (27).

Eroğlu, Y., Aktepe, E., Akbaba, S., Işık, A. ve Özkorumak, E. (2015). Siber zorbalık ve mağduriyetin yaygınlığının ve risk faktörlerinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 40(177).

Gülay, H. (2008). *5-6 yaş çocuklarına yönelik akran ilişkileri ölçeklerinin geçerlik güvenirlik çalışmaları ve akran ilişkilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Keser, H. ve Kavuk, M. (2015). Okulda siber zorbalık farkındalık anketinin geliştirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(1), 17-30.

Li, Q. (2007). Bullying in the new playground: A research into cyberbullying and cyber victimization. *Australasian Journal of Educational Technology*, 23, 435-454.

Özdamar K. (2001). Örneklem yöntemleri. SPSS ile biyoistatistik. 4ncü Baskı, 261-65.

Özdemir, M. ve Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 4(4), 605-626.

Pekşen Süslü, D. (2016). Lise öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyetin benlik saygısı, anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.



Semerci, A. (2017). Lise öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyet durumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(4), 1285-1300.

Şahin, M., Sarı, S. V., Özer, Ö. ve Er, S. H. (2010). Lise öğrencilerinin siber zorba davranışlarda bulunma ve maruz kalma durumlarına ilişkin görüşleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010(21), 257-270.

Yaman, E. ve Peker, A. (2012). Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin algıları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 11(3).

Yarar, Y. (2019). *Lise öğrencilerinin iyi oluş düzeyleri ile siber zorbalık siber mağduriyetleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.